

Fantom-gyerekek

A korai iskolaelhagyással, lemorzsolódással összefüggő oktatáspolitikai intézkedések az iskolai mulasztások statisztikai adatainak tükrében

Az Európa 2020 stratégia egyik kiemelt célja a korai iskolaelhagyás arányának 10 százalék alá csökkentése. E deklarált céllal ellentétben hazánkban az elmúlt években folyamatosan növekedett a korai iskolaelhagyók és a lemorzsolódók aránya. Jelen írásunkban a rendelkezésre álló közoktatásai statisztikai adatok összevetésével keressük a választ az iskolai hiányzások, a korai iskolaelhagyás, valamint a lemorzsolódás kapcsolatára. Vizsgáljuk továbbá, hogy a közelmúlt oktatáspolitikai döntései mennyiben segítették a Magyarország által is vállalt uniós célok megvalósulását.

Az elmúlt években végzett kutatások és statisztikai jelentések arról számolnak be, hogy Magyarországon a gyerekes családok anyagi helyzete folyamatosan romlik, a gyerekek egyre növekvő hányada él a szegénységi küszöb alatt. A TÁRKI és a Friedrich Ebert Alapítvány 2012-es közös konferenciája hangsúlyozta, hogy a gyerekszegénységi ráta hazánkban nagyon magas, az Európai Unióban pedig e vonatkozásban nálunk a legrosszabb a helyzet (*Matalin*, 2012). Az UNICEF gyermekek jóllétével foglalkozó zárójelentése arra hívja fel a figyelmet, hogy a középréteghez tartozó gyerekek jólléte is veszélybe került, a 2009-es évhez viszonyítva 2012-re növekedett a jóllétükben veszélyeztetettek aránya. A zárójelentés értelmében minden második gyerek nélkülöz valamilyen szempontból (*UNICEF*, 2013). Ugyanők figyelmeztetnek arra is, hogy a vezetőkes telefonnal rendelkező családok reprezentatív mintáján alapuló felmérés szerint a gyerekek 21 százalékának nem tudnak új ruhát venni a szülők (*UNICEF*, 2012). A rendelkezésre álló, nyilvános statisztikai adatok ellenére is látható, hogy a már eddig is a legnehezebb helyzetben lévő családok helyzete romlott leglátványosabban 2009-től, ezek a családok szorultak a (relatív és abszolút) szegénységi küszöb alá (*Ferge*, 2012). Miközben a kormányzati retorika a gyerekes családok helyzetének folyamatos javításáról tudósít, a Civil Jelentés ismét felhívja a figyelmet az e csoportot érintő folyamatos elszegényedésre (*Ferge és Farkas*, 2014).

A gazdaság szereplői, a kormányzat illetékesei, a szociális terület szakemberei és a közoktatásban tevékenykedők egyetértenek abban, hogy az alacsony foglalkoztatottság és a szociális segítségre szorulás egyik oka (számos egyéb tényező mellett) a megfelelő iskolai végzettség hiánya. Fontos tehát, hogy a közoktatás valamely szintjén és formájában tanulmányaikat elkezdő gyerekek ne maradjanak ki az iskolából, és megkaphassák az intézmény által nyújtott képzettséget. A középfokú oktatásban tanulók esetében különösen nagy jelentősége van az érettségi illetve valamilyen szakképzettség megszerzésének, hiszen ezek hiányában szinte reménytelen munkához jutni.

Az iskolai lemorzsolódás – az általános iskola és a középfokú intézmények szintjén egyaránt – évek óta aggasztja a hazai oktatáspolitikai szereplőit. A TÁRKI-TUDOK e témában készített zárójelentése felhívja a figyelmet arra, hogy a lemorzsolódás nem csak hazai, hanem európai probléma, és az Unió célkitűzései között szerepel, hogy 2020-ra 10 százalék alá csökkentsék a korai iskolaelhagyást¹ (*Lannert*, 2011). Talán ennek köszönhető, hogy az új közoktatási statisztikai adatgyűjtésbe bekerültek hiánnyal kapcsolatos

kérdések és táblázatok. Ugyanakkor fontosnak tartjuk előrebecsíteni, hogy a jelenlegi adatgyűjtés nem teszi lehetővé pontos kép alkotását a diákok hiányzásáról és a várható, időelőtti iskolaelhagyásról. Bár a tanulók egy része már az általános iskola 8 osztályát sem végzi el, jelen írás keretében nem foglalkozunk ezzel a kérdéssel, minthogy a tömeges lemorzsolódás (és az ezzel együtt járó magas hiányzásszám) elsősorban a középfokú intézmények problémája.

Vannak olyan fiatalok, akik ugyan valamelyik középfokú oktatási intézmény tanulóinak számítanak, ám iskolai igazolatlan hiányzásaik száma 50 óra felett van, vagy igazolt és igazolatlan hiányzásaik száma összesen meghaladja a 250 órát.² Ilyen mértékű iskolából való távolmaradásnál (utóbbi esetben kb. 2 hónapnyi hiányzásnál nagyobb mulasztásról beszélünk) feltételezhetjük, hogy az érintettek jelentős része valójában nem, vagy nagyon ritkán és rendszeretlenül látogatja az iskolát, bár tanulói jogviszonnyal rendelkeznek.³ Ők a fantom-gyerekek.

Mínt hogy valamely iskola elvégzésének, illetve az idő előtti iskolából való kimaradásnak valószínűségét jól jelzik azok a hiányzási adatok, amelyek a nagy vagy extrém mértékű mulasztásokról szólnak, így logikusnak látszott, hogy a tanulók hiányzásának kontrollálása, a mulasztások mennyiségének csökkentése mérsékelni fogja az iskolából kimaradó, tehát megfelelő képzettséget nem szerzők számát. Olybá tűnt, hogy az iskolai hiányzások csökkentésére hivatott szigorú intézkedések, így legfőképpen az 50 igazolatlan órát meghaladó hiányzások utáni kemény retorzió, az iskoláztatási támogatás szüneteltetése/megvonása tartós javulást eredményez majd.⁴

A rendelet, amely a nehéz helyzetben lévő tanulók és családok helyzetét tovább súlyosbította, azt az üzenetet hordozta, hogy a diákok és szüleik megregulázása fontos állami feladat, minthogy a törvényhozó feltételezése szerint, a hiányzások hátterében szándékosság, lustaság, restség, lógás áll. Bár részletes kutatási eredmények nincsenek ezzel kapcsolatban, korábbi írásunkban már jeleztük, hogy a középiskolások vélhetően nem csekély részének igazolatlan hiányzása mögött (a közvélekedéssel ellentétben) munkavállalás áll, amely vagy rendszeres, vagy időszakos, hétvégékre vagy meghatározott életszakaszokra korlátozódó, a család gazdasági helyzetétől függően (Szűgyi, 2014a).

Ma már látható, hogy a középfokú oktatásban – egyetlen tanévet kivéve – nem sikerült csökkenteni sem az 50 órán túli igazolatlan, sem pedig a 250 óra feletti (összes) hiányzások számát, de a régiók, és az iskolatípusok közötti, korábban meglévő különbségek sem mérséklődtek. Az okok feltehetően többfélék, amelyek között széles rétegek folyamatosan romló gazdasági helyzete, és ennek következményei éppúgy megtalálhatók, mint a tankötelezettség határának 16 éves korra történő csökkentése, mely utóbbi – megítélésünk szerint – tipikus példája a kormányzati politika hangoztatott elvei és a döntések következményei közötti inkongruenciának.

Az oktatáskutatók döntő többsége az említett korhatárcsökkentést nem tartotta helyesnek, és több érvet is felsorakoztatott ellene. A Hálózat a Tanszabadságért állásfoglalást tett közzé a témában, rámutatva arra, hogy a tankötelezettség korhatárának csökkentése növeli az iskolából alap- és szakképzettség nélkül kikerülőök számát, akiknek munkaerőpiaci helyzete egészen reménytelen (*Tételes válaszok*, 2011). A Magyar Szülők Országos Egyesülete is tiltakozott a döntés ellen, és a 18 éves korig tartó tankötelezettség visszaállítását kérte a jogalkotóktól (*MSZOE állásfoglalás*, 2011). A Haza és Haladás Közpolitikai Alapítvány megrendelésére készült *Fehér Könyv az oktatásról* (2013) szintén a korábbi, magasabb tankötelezettségi határ visszaállítása mellé tette le a voksát.

A tankötelezettség korhatárcsökkentésének hatásairól a meglévő statisztikai adatok alapján próbálunk képet alkotni.⁵ Feltételezhető, hogy a gimnáziumokban tanuló diákok lemorzsolódásával kell a legkevesbé számolnunk, és a szakközépiskolákban illetve a szakiskolákban mutatkoznak majd leginkább a korhatárcsökkentéssel kapcsolatos anomáliák.

A Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyvek adatai szerint arányaiban nem, csak számszerűen változott az egyes középfokú iskolatípusokban tanuló diákok száma, némely évben igen jelentősen, különösen a szakközépiskolákban.⁶

1. táblázat. A diákok eloszlása az egyes középfokú iskolatípusokban, tanévenként, nappali rendszerű képzésben, ISCED szinttől függetlenül

Tanév	Gimnázium	Szakközépiskola	Szakiskola
2001/2002	182 267	238 622	123 951
2007/2008	201 208	242 004	128 674
2010/2011	198 700	240 364	129 421
2011/2012	195 169	233 122	129 440
2012/2013	189 526	224 214	117 543
Csökkenés a 2010/2011-es tanévhez viszonyítva	9 174	16 150	11 878

Árnyaltabb képet kapunk akkor, ha a különböző középfokú intézmények beiskolázási adatait részletesebben átnézzük. (Jelen esetben sem számolunk a speciális szakiskolákkal.) A 2011/2012-es tanévtől kezdődően csökken a szakközépiskolát választó tanulók aránya, növekszik a szakiskolába beiratkozottaké, miközben a gimnáziumok beiskolázási arányaiban nincs jelentős elmozdulás. Feltételezzük, hogy a tankötelezettség határának leszállítása módosíthatja az iskolaválasztási preferenciákat, a továbbtanulási aspirációkat, és (talán egy biztos szakma reményében) az érettségét nem nyújtó intézményekbe tereli a diákokat.

2. táblázat. Kezdő évfolyamra járó diákok a különböző iskolatípusok nappali rendszerű képzésében az adott iskolatípusok százalékos gyakoriságában megadva, ISCED szinttől függetlenül

Tanév	Gimnázium	Szakközépiskola	Szakiskola
2007/2008	33,9 %	37,9 %	28,1 %
2010/2011	34,2 %	37,2 %	28,5 %
2011/2012	31,1 %	32,7 %	36,1 %
2012/2013	33,5 %	34,3 %	32,1 %

A szakiskolákba beiskolázottak területi megoszlása, társadalmi és szociokulturális helyzete alapján tudjuk, hogy ez az iskolatípus fogadja be a leszakadó rétegek gyermekeit⁷, korlátok közé szorítva ezzel e képzési forma által nyújtható tudás színvonalát és piac-képességét, illetve predestinálva a közoktatásból való kimaradásra, lemorzsolódásra, újratermelve mindezzel a perifériára szorulás számos feltételét. Ebből következően a szakiskolában tanulók arányának növekedése esetén kimondható, hogy a tankötelezettség korhatárára vonatkozó kormányzati döntés növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket, a magyar társadalom polarizációját, a leszakadó csoportok, rétegek volumenét. Mindez, következményeit tekintve, rontja a foglalkoztatottságot, a versenyképességet, a fenntarthatóságot, vagyis veszélyezteti az ország hosszú távú gazdasági érdekeit. A tanulók szakiskolába „terelése” tehát több okból is aggályos (Szűgyi, 2014b).

A tankötelezettség korhatárának módosításával kapcsolatos döntés negatív hatásait igazolhatjuk az iskolai hiányzások számának növekedésével is, ha kapcsolat mutatható ki a mulasztások számának változása és a tankötelezettségi korhatár csökkentése között. Köztudott, hogy a szakiskolákban és a szakközépiskolákban a lemorzsolódás és a hiányzások száma is magasabb volt a gimnáziumok ugyanezen adatainál. Mint említettük, az iskoláztatási támogatás megszüntetése a jogalkotó elképzelése szerint azt a célt hiva-

tott szolgálni, hogy radikálisan csökkentse az iskolai hiányzások számát. Az aktuális oktatáspolitikai törekvések egyik legfontosabb célkitűzései között szerepelt a tanulók megregulázása, akár oly módon is, hogy törvényt alkot a „közveszélyes iskolakerülésre”. A Hálózat a Tanszabadságért, valamint a Szülői Hálózat hiába tiltakozott közösen a tervezet ellen (*Tiltakozás*, 2012). Az MTA Gyerekszegénység Elleni Program állásfoglalást adott ki a kérdésben, szintén hiába (*MTA-GYEP*, 2010). A jól hangzó, széles társadalmi csoportokhoz eljutó, azokban nemritkán elégedettséget kiváltó döntés hatására egyetlen tanévben csökkent csak a hiányzások száma, trenddé nem vált, és a 2012/2013-as tanévben már ismét jelentősen emelkedett a mulasztások mennyisége, meghaladva a 2010/2011-es évet is.

A KIR-STAT a04t79 táblázatai alapján látható, hogy a kormányzati intézkedések nemhogy javítottak volna az igazolatlan mulasztások magasnak mondható számán, és a lemorzsolódók arányán, hanem inkább felerősítették a már meglévő tendenciákat. A TÁRKI-TUDOK ugyanezen táblázat adatait alapul véve elemezte az iskoláztatási támogatás bevezetésének hatásait 2011-ben (*Lannert*, 2011). Minthogy a korábbi tanévekben az ötven óra feletti mulasztás nem vonta maga után az iskoláztatási támogatás elvesztését, a statisztikai adatszolgáltatásokban ezek az adatok csak a 2010-es évtől kezdődően vannak jelen. Ugyanakkor fontos hangsúlyoznunk, hogy a 2012/2013-as tanévben kezdtek meg tanulmányaikat azok a tanulók a középfokú oktatásban, akik a 16. életévük betöltéséig tankötelesek (jelenleg, a 2014/2015-ös tanévben, a 11. osztályokban találhatjuk e csoportot). Mindazok, akik ennél korábban kerültek a középfokú oktatásba, annak a tanévnek a végéig tankötelesek, amelyben 18. életévüket betöltik.

3. táblázat. A mulasztások száma országosan – tanévenként, évfolyamok szerinti bontásban

Mulasztás	2010/2011			2011/2012			2012/2013		
	9.	10.	11.	9.	10.	11.	9.	10.	11.
50 feletti igazolatlan mulasztása van	7877	3718	3646	6575	2777	2542	8480	3990	3344
250 feletti (igazolt+igazolatlan) mulasztása van	8070	5137	5211	7732	4335	4694	9669	5147	5347
Tanköteles koron túl jogviszonya mulasztás miatt megszűnt	968	840	1733	854	1038	1819	950	1405	2111

A 2012/2013-as tanévnél szereplő adatok vonatkoznak tehát arra a korosztályra, amely azzal a tudattal kezdte meg középfokú tanulmányait, hogy tankötelezettsége tizenhatodik életévének betöltéséig tart csak. A táblázat alapján látható, hogy az oktatáspolitikai döntések nem csökkentették az igazolatlan mulasztók számát, sőt, minden korábinál nagyobb a középfokú intézményekben az igazolatlanul hiányzók aránya. (A végzős évfolyamok feltüntetését nem tartottuk indokoltnak.) A 2011/2012-es évben átmenetileg sikerült ugyan mérsékelni az igazolatlan hiányzók számát, ám okkal feltételezhető, hogy a tanulói és szülői döntések háttérében még mérhetően jelen volt annak tudata, hogy a nagykorúságig mindenképpen az iskolapadban köteles maradni a tanuló, így az iskoláztatási támogatás elvesztését követően akár még évekig iskolába kell járni, nehezebb feltételek mellett. A 9. osztályban, amelyet már érint a korhatárcsökkentés, a hiányzások növekedése azt jelzi, hogy a tanulók (szülők) hajlamosak voltak a hiányzásokat könnyedebben kezelni, annak tudatában, hogy csak 1, maximum 2 évet kell „kibírni”, és akkor ki lehet maradni az iskolából – érettségi és szakképzettség nélkül, persze.

A fenti tendencia akkor válik ijesztővé, ha a hiányzásokat iskolatípusonkénti bontásban elemezzük.

Az igazolatlan hiányzók száma a gimnáziumokban is hasonló ingadozást mutat, mint a többi iskolatípusban, de a hiányzások mértéke nem jelentős.

4. táblázat. A mulasztások száma a gimnáziumokban országosan – tanévenként, évfolyamok szerinti bontásban

Mulasztás	2010/2011			2011/2012			2012/2013		
	9.	10.	11.	9.	10.	11.	9.	10.	11.
50 feletti igazolatlan mulasztása van	251	307	195	195	201	164	230	198	236
250 feletti (igazolt+igazolatlan) mulasztása van	662	870	953	485	607	826	628	889	1031
Tanköteles koron túl jogviszonya mulasztás miatt megszűnt	349	380	407	243	550	509	204	786	640

A szakközépiskolás kilencedik évfolyamokon a tanulói létszám már említett csökkenése ellenére a 2010/2011-es évhez viszonyítva is nőtt némileg az igazolatlanul ötven óránál többet mulasztók száma, a 2011/12-es évhez viszonyítva pedig jelentős a növekedés. A családokat és a diákokat büntető kormányzati intézkedések tehát teljesen hatástalanok, és a hiányzások mögötti valódi okok felderítésére sem szándék, sem akarat nem mutatkozott eddig. Csak feltételezhető (saját mikro-felméréseink alapján), hogy a tényleges ok a családok anyagi helyzetének romlása, a pénzhiány, a gyerekek munkavállalási kényszere és a tankötelezettségi korhatár leszállításából következően megváltozott attitűd.

5. táblázat. A mulasztások száma a szakközépiskolákban országosan – tanévenként, évfolyamok szerinti bontásban

Mulasztás	2010/2011			2011/2012			2012/2013		
	9.	10.	11.	9.	10.	11.	9.	10.	11.
50 feletti igazolatlan mulasztása van	1116	748	518	875	632	385	1188	667	424
250 feletti (igazolt+igazolatlan) mulasztása van	1629	1571	1560	1385	1179	1257	1770	1389	1460
Tanköteles koron túl jogviszonya mulasztás miatt megszűnt	118	137	308	73	213	273	129	249	259

A szakiskolákban minden más iskolatípusnál magasabb mulasztás-számmal találkozhatunk, és ezekben az intézményekben találhatjuk a legtöbb olyan tanulót, akinek az iskoláztatási támogatását már biztosan megvonták. Átmeneti csökkenés után, a 2012/2013-as évben már jelentősen nőtt a hiányzók száma, ők az új törvényi szabályozás értelmében már ahhoz a csoporthoz tartoznak, akiknek csak 16. életévük betöltéséig kell az iskolapadban maradniuk.

6. táblázat. A mulasztások száma a szakiskolákban országosan – tanévenként, évfolyamok szerinti bontásban

Mulasztás	2010/2011			2011/2013			2012/2013		
	9.	10.	11.	9.	10.	11.	9.	10.	11.
50 feletti igazolatlan mulasztása van	6079	2375	2755	5155	1755	1851	6651	2307	2537
250 feletti (igazolt+igazolatlan) mulasztása van	5386	2424	2528	5450	2336	2478	6819	2590	2716
Tanköteles koron túl jogviszonya mulasztás miatt megszűnt	457	279	954	474	238	1002	561	321	1125

Minden iskolatípusban korlátozott a szülők által igazolható mulasztások száma. A 20/2012 (VIII. 31.) EMMI rendelet nem határozza meg számszerűen a szülők által igazolható napok/órák számát, az 5.§ (1) bekezdés a) pontja értelmében az iskola házi-rendjében kell meghatározni a hiányzások igazolásának rendjét. Feltételezhető, hogy a legtöbb intézményben 3 napot igazolhat a szülő tanévente, és az is biztosnak tekinthető, hogy még a legmegengedőbb iskolákban sem haladja meg a szülők által igazolható órák száma az ötvenet.

Már a 4–6. táblázat számszerű adatai is jelzik a középfokú iskolatípusok közötti jelentős különbséget a tankötelezettség tényleges teljesítése vonatkozásában. A 7. táblázat a 9. évfolyamra járók magas mulasztás-arányait mutatja az évfolyamra beiskolázottak százalékában. Kicsi a valószínűsége annak, hogy a szakiskolákban magasabb lenne a szülők által igazolható tanórák száma, és annak is, hogy a táblázat alapján mutatkozó igen jelentős különbségek háttérében a különböző iskolatípusokba járó tanulók megbetegedési gyakorisága állna.

7. táblázat. A magas mulasztás-szám iskolatípusonként a kilencedik évfolyamokon, tanévenkénti bontásban országosan

Tanév	Iskolatípus	Az évfolyamra beiskolázottak száma	A 250 óra felett hiányzók az évfolyamra beiskolázottak százalékában
2010/2011	Gimnázium	42 918	1,54
	Szakközépiskola	43 765	3,72
	Szakiskola	31 668	17,00
2011/2012	Gimnázium	43 960	1,10
	Szakközépiskola	44 381	3,12
	Szakiskola	33 133	16,44
2012/2013	Gimnázium	41 784	1,50
	Szakközépiskola	39 889	4,44
	Szakiskola	32 986	20,67

A 7. táblázat alapján az is látható, hogy sem a szakiskolákban, sem a szakközépiskolákban nem sikerült megállítani a hiányzások magas számát. A szakközépiskolákban a 2012/2013-as tanévben már 4 százalék felett volt a kilencedikes évfolyamokon a legalább 250 órát hiányzó tanulók százalékos gyakorisága. A szakiskolákban pedig – amennyiben 30-as osztálylétszámot veszünk alapul – osztályonként 6–7 fantom-tanulóval számolhatunk, vagyis osztályonként ennyien voltak azok, akik alig, vagy egyáltalán nem jártak iskolába. Harmincöt óras héttel számolva ez 1,5–2 hónapos hiányzást jelent minimálisan személyenként, de annak van nagyobb valószínűsége, hogy a sokat hiányzók egy része be sem teszi a lábát az iskolába. A több hónapnyi hiányzást meghaladók számáról nincsenek statisztikai adatok, az ő esetükben feltételezhető, hogy tanulói jogviszonyuk a tankötelezettség határának elérésekor megszűnik, és szakképesítés nélkül kerülnek ki a munkaerőpiacra. A rendelkezésre álló, igen csekély közoktatási statisztikai adatból az is kitűnik, hogy a szakiskolákban a legkisebb a különbség az 50 óra felett igazolatlanul hiányzók és a 250 óra felett hiányzók százalékos gyakorisága között. A 2012/2013-as tanévben a szakiskolák kilencedikes tanulóinak 20,16 százaléka hiányzott ötvennél több órát igazolatlanul, és 20,67 százaléuk hiányzott 250 órát meghaladóan. A szakközépiskolákban, ugyanebben a tanévben a kilencedik évfolyamon a tanulók 2,98 százaléka hiányzott ötven óránál többet igazolatlanul és 4,44 százaléuk hiányzott 250 óra felett. A két szám közötti különbség arra utal, hogy a szakközépiskolák tanulói igyekeznek kimaradásaikat orvosi igazolással lefedni, és tanulói jogviszonyukat megtartani.

Mínt hogy a gimnáziumok esetében nem számottevő a hiányzás, a továbbiakban csak a szakközépiskolák és a szakiskolák mulasztóival foglalkozunk. A 2012/2013-as tanév kilencedikes évfolyamainak hiányzásait régiók szerinti bontásban tekintjük át. A 8. táblázat azt mutatja, hogy az ország keleti és nyugati felének iskolalátogatási adatai jelentősen eltérnek a szakközépiskolákban. A legtöbb hiányzást Észak-Magyarországon tapasztalhatjuk, ahol a kilencedikes szakközépiskolások 7,31 százaléka csak ritkán, vagy egyáltalán nem látogatja az iskolát. (Ezekre az adatokra is érvényes, hogy az összes hiányzás számát nem tudjuk, csak azoknak a tanulóknak a százalékos gyakoriságát tudjuk feltüntetni, akiknek a hiányzása elérte a 250 órát.)

8. táblázat. A 2012/2013-as tanévben a szakközépiskolai kilencedik osztályos tanulók mulasztása régiók szerint

Régió	Évfolyam-létszám	50 igazolatlan órával rendelkezők (%)	250 óra hiánnyal rendelkezők (%)
Közép-Magyarország	10 938	3,92	5,52
Közép-Dunántúl	4022	1,96	2,73
Nyugat-Dunántúl	4310	1,21	1,58
Dél-Dunántúl	3179	2,20	4,03
Észak-Magyarország	5610	4,51	7,31
Észak-Alföld	5945	2,99	4,71
Dél-Alföld	5885	2,16	2,88
Budapest	8177	3,83	5,93

A 8. táblázat azt mutatja, hogy a szakközépiskolai kilencedik évfolyamokon a 250 óra felett hiányzó minden régióban többen vannak, mint az 50 igazolatlan mulasztással rendelkezők. Ez azt jelzi, hogy az 50 óra hiányzást még el nem érők (talán az érettségi reményében is) igyekeznek igazolni mulasztásaikat, s ezzel 50 órán belül tartani hiányzásaikat, ugyanakkor az 50 órás limiten „kívül kerültek” már nem látják sok értelmét a hiányzások igazolásának. Azt, hogy ténylegesen miért nem jár a gyerekek egy része iskolába, csak találgathatjuk. A végleg kimaradó diákok közül többen feltehetően dolgoznak, vagy bejelentett munkával rendelkeznek, esetleg feketemunkával próbálnak boldogulni.

Okkal tehető fel a kérdés, hogy az igazolások hogyan, kinek a segítségével, és kinek a valós érdeke mentén születnek. Nem zárhatjuk ki, hogy a tanulók ilyen arányban betegednek meg tartósan, de azt sem, hogy a házi orvosok vagy az osztályfőnökök (az iskolák) segítenek a mulasztott órák igazolásában minden olyan tanulónak, akinél az érettségi megszerzésében, a következő tanévre való továbbjutásában reménykednek. Ez utóbbit támasztja alá az is, hogy a hiányzások száma miatt a szakközépiskolákban viszonylag kevés diák tanulói jogviszonya szűnik meg, vagyis az iskolák (is) érdekelték a tanulók megtartásában. Talán megjelenhet okként valamiféle pedagógiai elv, felelősségérzet a tanárok részéről.

9. táblázat. A 2012/2013-as tanévben, szakiskolai kilencedik osztályos tanulók mulasztása régiók szerint

Régió	Évfolyam-létszám	50 igazolatlan órával rendelkezők (%)	250 óra hiánnyal rendelkezők (%)
Közép-Magyarország	5899	21,60	18,71
Közép-Dunántúl	4090	11,03	12,27
Nyugat-Dunántúl	3095	11,86	12,76
Dél-Dunántúl	4036	15,71	17,42
Észak-Magyarország	4983	29,30	32,99
Észak-Alföld	6547	25,45	26,48
Dél-Alföld	4336	18,42	16,99
Budapest	3892	24,31	22,04

A 9. táblázat azt mutatja, hogy a 2012/2013-as tanévben, a szakiskolákban Észak-Magyarországon, Észak-Alföldön és Budapesten volt a legmagasabb az ötven óra feletti igazolatlan mulasztással rendelkezők százalékos gyakorisága. Az észak-magyarországi régióban a kilencedikes tanulók több mint 30 százaléka nem járt rendszeresen iskolába, ami osztályonként legalább 10 fantom-diákot jelent. Az iskolai hiányzás ilyen mértéke semmiképpen sem magyarázható a tanulók egészségi állapotával. A 6. táblázat azt mutatja, hogy a 16 éves korra csökkentett tankötelezettség mellett ugrásszerűen nőtt a szakiskolákban a hiányzások száma. Kérdés, hogy tendenciaszerű növekedéssel számolhatunk-e a jogi, szociálpolitikai és gazdasági háttér változatlansága mellett, vagy stagnáló állapot alakul ki, és a hiányzások megmaradnak a jelenlegi arányok körül. Stagnáló szám adatok mellett is várható, hogy lesznek olyan régiók, ahol a középfokon beiskolázott tanulók 30-40 százaléka képzés nélkül hagyja el az iskolát, és elvégzett nyolc általánossal próbál majd munkát keresni, vagy a szülők anyagi segítségével igyekszik talpon maradni, legalább valameddig.

Feltételezhető, hogy a diákok egy része jelenleg is dolgozik, ám a hazai diákmunkáról nincsenek hivatalos statisztikai adatok. Annyi bizonyos, hogy a diákmunka-piac már 2011-ben túl volt a válságon, és a becslések alapján 200 ezer diák helyezkedik el szövetkezeteken keresztül, amely a diák-munkavállalók becslött hatvan százalékának tekinthető. A fenti adat vélhetően

Az észak-magyarországi régióban a kilencedikes tanulók több mint 30 százaléka nem járt rendszeresen iskolába, ami osztályonként legalább 10 fantom-diákot jelent. Az iskolai hiányzás ilyen mértéke semmiképpen sem magyarázható a tanulók egészségi állapotával. A 6. táblázat azt mutatja, hogy a 16 éves korra csökkentett tankötelezettség mellett ugrásszerűen nőtt a szakiskolákban a hiányzások száma.

Kérdés, hogy tendenciaszerű növekedéssel számolhatunk-e a jogi, szociálpolitikai és gazdasági háttér változatlansága mellett, vagy stagnáló állapot alakul ki, és a hiányzások megmaradnak a jelenlegi arányok körül. Stagnáló szám adatok mellett is várható, hogy lesznek olyan régiók, ahol a középfokon beiskolázott tanulók 30-40 százaléka képzés nélkül hagyja el az iskolát, és elvégzett nyolc általánossal próbál majd munkát keresni, vagy a szülők anyagi segítségével igyekszik talpon maradni, legalább valameddig.

tartalmazza a felsőoktatásban tanuló hallgatókat is, ugyanis arra van adat, hogy a középiskolákban tanuló diákok inkább családi, baráti kapcsolatok révén próbálnak elhelyezkedni (*Gyimóthy*, 2011). A diákmunka tehát népszerű, a kormány is támogatja (*HRportal*, 2013). Kutatási eredmények szerint a diák-munkavállalók 97 százaléka pénzkereseti lehetőségnek tekinti a munkát, és nem a tapasztalatszerzés miatt dolgozik (*Váradi*, 2013). Míg Budapesten elképzelhető, hogy a hiányzások hátterének egy részében a középfokon tanulók munkavállalása áll, annak már sokkal kisebb a valószínűsége, hogy az északi országrészben, ahol a munkaalkalom jóval kevesebb (itt a legalacsonyabb a foglalkoztatási arány az egész országban)⁸, jogszerű munkavállalás húzódna meg a diákok iskolai kimaradása mögött. Az persze nem kizárható, hogy őszi, tavaszi mezőgazdasági idény-munkát a középfokon tanulók is vállalnak, növelve ezzel az igazolatlan mulasztások számát.

A 9. táblázat utolsó oszlopában találunk olyan régiókat, ahol a 250 óra felett hiányzók százalékos gyakorisága kisebb, mint az 50 órát igazolatlanul mulasztóké. Feltételezhető, hogy a diákok egy része ezekben az iskolatípusokban nem igyekszik mulasztásait igazolni, és sikerként könyvelhető el már az is, ha a rendszeresen igazolatlanul mulasztók hiányzásainak száma nem kúszik 250 óra fölé. Minthogy az ilyen jellegű hiányzás elsősorban Budapestet és a dél-alföldi régiót jellemzi, felmerül a kérdés, hogy mi áll e stratégia hátterében. Elképzelhető, hogy Budapesten és Csongrád megyében, esetleg Kecskemét környékén könnyebb diákmunkát találni, és a dolgozni kezdő fiatalok számára úgy tűnik, hogy szakma nélkül is hosszú távú esélyekkel rendelkeznek a munkaerőpiacon. Kutatási eredmények hiányában a kérdés megválaszolatlan és megválaszolhatatlan marad.⁹

Arra vonatkozóan sajnos nincs statisztikai adatunk, hogy a rendszeresen és sokat hiányzó tanulók hány százaléka lesz már az első tanév során magántanuló, amely akár az iskolakerülés legális útjának is tekinthető, és az iskola hiányzási statisztikáit jelentősen javító stratégia. Ennek ellenére nem valószínű, hogy az iskolák tömegesen élnének a magántanulói státusz lehetőségével középfokon. (Itt érdemes lenne vizsgálni a magántanulói státuszt engedélyező gyermekjóléti szolgálatok gyakorlatát, hiszen nem az iskola engedélyezi ezt, bár itt is eltérő gyakorlatok alakultak ki.) Nagy valószínűséggel azok a diákok, akiknek iskolalátogatási támogatását már megvonta a jegyző, nem látnak perspektívát a rendszeres iskolába járásban, különösen abban az esetben, ha a család a tanuló utazási vagy bármely más iskolai költségét nem tudja maradéktalanul állni, és lehetetlenné válik, hogy a hiányzások száma legalább stagnáljon. Amennyiben a vázolt folyamatokra nem érkezik reális, az iskolából való kimaradást ténylegesen csökkenteni képes kormányzati válasz, a korai iskolaelhagyók arányának további növekedése súlyos, évtizedekig orvosolhatatlan társadalmi egyenlőtlenségeket eredményezhet.¹⁰

A képet árnyalja, hogy a diákok egy részének azért szűnik meg a tanulói jogviszonya, mert a tankötelezettség korhatárán túl is igazolatlanul hiányzik. Az új jogi szabályozás értelmében kétszeri figyelmeztetést követően megszűnik annak a nem tanköteles tanulóknak a tanulói jogviszonya, aki harminc óránál többet hiányzik igazolatlanul.¹¹ A tanulói jogviszony megszűnése az iskoláztatási támogatás és a társadalombiztosítás azonnali megszűnését is maga után vonja. Mivel a családok egy része biztosan nem tudja a TB-járadékot megfizetni, és szakképzettség nélkül nehéz – ha nem lehetetlen – legális munkát szerezni, kiskorúak tömegei maradnak majd egészségügyi ellátás nélkül.

Jelenleg tizenegyedik osztályba járnak azok a diákok, akik már nem tizennyolcadik, hanem csak tizenhatodik életévük eléréséig tankötelesek. Minden olyan adat, amelyet a továbbiakban bemutatunk, azokra vonatkozik, akik 18 éves korukig kötelesek az iskolapadban maradni. A tavalyi, 2013/2014-es tanév kilencedik és tizedik évfolyamának kimaradási adatait lesz majd érdemes az általunk bemutatott adatokkal összevetni.

A 4–6. táblázat azt mutatja, hogy iskolatípusonként jelentős különbség mutatható ki a magas hiányzásszám miatt bekövetkező iskolából való elbocsátásban, és az is látható,

hogy a tankötelezettség határát elérők évfolyamaiban ez a szám (az előző évfolyamokhoz viszonyítva) ugrásszerűen növekszik, elsősorban a szakiskolákban és a gimnáziumokban. A szakközépiskolák kezdeményezték a legkevesebb ilyen jellegű elbocsátást, tehát erős a törekvés ezekben az iskolatípusokban arra, hogy tanulóikat a közoktatás rendszerében tartsák, akár a tankötelezettség határán túl is. Mivel a 2012/2013-as tanévben még a tanulók döntő többségére a 18 éves tankötelezettségi korhatár vonatkozott, annak látjuk értelmét, hogy a 11. évfolyamok kimaradási statisztikáit hasonlítsuk össze régiók és iskolatípusok szerinti bontásban, ugyanis feltételezhető, hogy a jelenleg ott mutatkozó arányszámok majd a kilencedik és tizedik évfolyamra lesznek jellemzők a 2013/2014-es tanévtől kezdődően. Bár minden iskolatípusban feltűntet a KIR-STAT 11. feletti osztályfokokat is, jelen keretek között a felsőbb évfolyamok részletes elemzésére nem térünk ki.

10. táblázat. Már nem tanköteles 11. osztályos tanulók tanulói jogviszonyának megszűnése igazolatlan hiányzás miatt – gimnáziumokban, régióként, a 2012/2013-as tanévben

Régió	Évfolyam-létszám	Túlkorosság és hiányzás miatt megszűnő tanulói jogviszony százalékos gyakorisága
Közép-Magyarország	15 273	2,08
Közép-Dunántúl	4754	0,82
Nyugat-Dunántúl	4017	1,17
Dél-Dunántúl	4358	0,32
Észak-Magyarország	5204	2,19
Észak-Alföld	9283	0,96
Dél-Alföld	7056	0,99
Budapest	11 231	1,44

A 10. táblázat alapján látható, hogy a gimnáziumokban csak Közép- és Észak-Magyarországon kúszik két százalék fölé a már nem tanköteles korú tanulók mulasztás miatti jogviszony-megszüntetése. A többi iskolatípussal összehasonlítva ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy a gimnáziumok nehezen tolerálják osztályaikban a már nem tanköteles tanulókat, amennyiben azok igazolatlanul hiányoznak.

A szakközépiskolákban más a helyzet. Minthogy ebben az iskolatípusban csökken legjelentősebben a tanulók száma, ezek az intézmények ügyelnek leginkább arra, hogy megtartsák diákjaikat, akár az igazolatlan hiányzások ellenére is. Az adott iskolatípusban az ilyen jellegű lemorzsolódás nem a 11. évfolyamon éri el csúcspontját, hanem egy évfolyammal lejjebb, vagy feljebb, de még ott sem számottevő (11. táblázat).

11. táblázat. Már nem tanköteles 11. osztályos tanulók tanulói jogviszonyának megszűnése igazolatlan hiányzás miatt – szakközépiskolákban, régióként, a 2012/2013-as tanévben

Régió	Évfolyam-létszám	Túlkorosság és hiányzás miatt megszűnő tanulói jogviszony százalékos gyakorisága
Közép-Magyarország	10 760	0,90
Közép-Dunántúl	4756	0,44
Nyugat-Dunántúl	4684	0,08
Dél-Dunántúl	3291	0,79
Észak-Magyarország	5439	0,96
Észak-Alföld	6205	0,69
Dél-Alföld	6024	0,26
Budapest	8118	1,03

A legrosszabb helyzetben ilyen szempontból is a szakiskolák tanulói vannak, ugyanis a 11. évfolyamokon ebben az iskolatípusban a legnagyobb a lemorzsolódás az igazolatlan hiányzások miatt. A 11. évfolyamban való lemorzsolódás igazán drámainak tekinthető, hiszen ez nem azt jelenti, hogy a sikertelen iskolai előmenetelű tanulók hagyják el megfelelő végzettség nélkül az iskolát, hanem azoknak egy része is, akik egészen a 11. évfolyamig sikerrel vették az akadályokat. Ez egyben bizonyíték arra is, hogy a szakiskolai végzettség nem számít értéknek a tanulók szemében, ugyanis feltehetően egy részüket kizárólag a 18 éves korig tartó tankötelezettség tartott meg az iskolapadban. A tanulók széles rétegeinél az igazolt és igazolatlan mulasztások jelzik az iskola-elhagyás elkerülhetetlenségét. A 2012/2013-as tanévet tekintve látható, hogy bár a 11. évfolyamon a legnagyobb arányú, már a kilencedik és tizedik évfolyamokon is számottevő a túlkorosság okán történő jogviszony-megszüntetés formájában megvalósuló lemorzsolódás és korai iskolaelhagyás (12. táblázat).

12. táblázat. Már nem tanköteles 11. osztályos tanulók tanulói jogviszonyának megszűnése igazolatlan hiányzás miatt – szakiskolákban, régióként, a 2012/2013-as tanévben

Régió	Évfolyam-létszám	Túlkorosság és hiányzás miatt megszűnő tanulói jogviszony százalékos gyakorisága
Közép-Magyarország	5155	4,87
Közép-Dunántúl	3611	3,79
Nyugat-Dunántúl	3150	2,41
Dél-Dunántúl	3190	5,58
Észak-Magyarország	3345	4,13
Észak-Alföld	6810	2,59
Dél-Alföld	4654	3,61
Budapest	3341	5,93

2010-ben, a hiányzásokkal kapcsolatos jogi szabályozás módosításakor az MTA-GYEP állásfoglalása már egyértelműen utalt arra, hogy az iskoláztatási támogatás megvonásánál hatékonyabb és sikeresebb lenne egy ösztöndíj-rendszer (MTA-GYEP, 2010). A külföldi, nem túl nagy eredményt jelző tapasztalatok ellenére is érdemes lenne átgondolni egy ösztöndíj-rendszer bevezetésének lehetőségét (Lannert, 2011).

Amennyiben az iskolaelhagyás háttérében anyagi nehézségek állnak, célszerű lenne – a nagykorúságig alanyi jogon járó iskoláztatási támogatás megtartása mellett – egy középiskolásokat célzó országos, állami, több szempontú (iskolába járás rendszeressége, igazolatlan órák száma, tanulmányi átlageredmény által képzett szorzó) és a szociális helyzettől függően többlépcsős, esetleg részben csak az osztályközösség által igénybe vehető ösztöndíj-rendszert kidolgozni.

Összegzésképpen elmondható, hogy a jelenleg rendelkezésre álló töredékes közoktatási statisztikai adatok alapján látható tendenciák nem megnyugtatóak. Az országos statisztikai adatszolgáltatás bővítése, átalakítása lehetőséget biztosítana arra, hogy részletes elemzést követően célzott intézkedések történhessenek.

Irodalomjegyzék

- Fehér könyv az oktatásról. A foglalkoztathatóságot, a méltányosságot és az alkalmazkodóképességet szolgáló oktatás.* (2013) Haza és Haladás Közpolitikai Alapítvány. 2014. 10. 25-i megtekintés, /
<http://oktapolcafe.hu/a-feher-konyv-tiz-kattaspolitikai-forro-krumplijarol-2205/>
- Fehérvári Anikó (2008): *Szakképzés és lemorzsolódás.* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/283_fehervari_szakkepzes_es_lemorzsolodas_0.pdf
- Ferge Zsuzsa (2012): A gyermekes családok helyzetének változása Magyarországon a válság éveiben. *Esély*, 6. sz. 4–31. 2014. 10. 24-i megtekintés, http://www.esely.org/kiadvanyok/2012_6/ferge.pdf
- Ferge Zsuzsa és Farkas Zsombor (2014): A gyermekes családok életkörülményei. In: Ferge Zsuzsa és Darvas Ágnes (szerk.): *Civil Jelentés a Gyerekesélyekről, 2012–2013.* Gyerekesély Közhasznú Egyesület, Budapest. 10. 25-i megtekintés, http://www.gyerekesely.net/downloads/Civil_jelentes_2012-2013.pdf
- Forray R. Katalin és Híves Tamás (2011): A középfokú szakképzés területi alkalmazkodása. *Educatio*, 20. 3. sz. 342–359.
- MTA-GYEP (2010): *Az MTA GyEP állásfoglalása a 2010. május 17-én az Országgyűlésnek benyújtott képviselői önálló indítványról: a családok támogatásáról szóló 1998. évi XXXI. törvénynek a tankötelezettség teljesítésével összefüggő módosításáról.* 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=511:allasfoglalas
- Gyimóthy Éva (2011): *Növekszik a piac: sok a diák-munka a karácsonyi szezonban is.* 2014. 10. 27-i megtekintés, <http://www.hrportal.hu/hr/novekszik-a-piac-sok-a-diakmunka-a-karacsonyi-szezonban-is-20111107.html>
- Helyzetelemzés és további kutatásra javasolt irányok a korai iskolaelhagyás problémájának hatékony kezelése érdekében.* (2013) Készült a QALL – Végzettséget mindenkinek! című Európai Bizottság által támogatott projekt keretében. 2014. 10. 26-i megtekintés, http://oktataskepzes.tka.hu/document.php?doc_name=Projektek/2013/QALL/esl_helyzetelemzes_qall_2013_10_21_javitott.pdf
- HRportal (2013): *Népszerű a diák-munka, a kormány is támogatja.* 2014. 10. 27-i megtekintés, <http://www.hrportal.hu/hr/nepszeru-a-diakmunka-a-kormany-is-tamogatja-20130711.html>
- Lannert Judit (2011, szerk.): *Elemzés az iskoláztatási támogatás bevezetésének tapasztalatairól.* TÁRKI-TUDOK Tudásmenedzsment és Oktatókutató Köz- pont Zrt., Budapest. 2014. 10. 25-i megtekintés, http://www.t-tudok.hu/files/isktam_zaro.pdf
- Matalin Dóra (2012): A gerekeszegénységi ráta kiugróan magas. *Népszabadság*, november 24. 2014. 10. 23-i megtekintés, http://nol.hu/belfold/20121124-novekvo_egyenlotlensegek-1348385
- Mártonfi György (2013): *Korai iskolaelhagyás a magyarországi szakképzésben.* Observatory Centre for Educational Development. 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.observatory.org.hu/wp-content/uploads/2013/09/ReferNet_2013_ESL_HU.pdf
- MSZOE állásfoglalás (2011): *Oktatási katasztrófa lenne a tanköteles életkor leszállítása 18. életévről 17. életévre.* 2014. 10. 24-i megtekintés, <http://www.mszo.hu/index.php?oldal=hirek.php&id=84>
- Oktatási Évkönyv 2001/2002.* 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.nefmi.gov.hu/letolt/oktevkonyv_2001_2002.pdf
- Oktatás-Statistikai Évkönyv 2007/2008.* 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.nefmi.gov.hu/letolt/statisztika/oktevkonyv_2007_2008_080804.pdf
- Szügyi Jerne (2014a): Sodródás, első rész. *Új Egyenlítő*, február. 14–21.
- Statistikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv 2010/2011.* (2011) 2014. 10. 27-i megtekintés, <http://www.kormany.hu/download/4/45/50000/Oktat%C3%A1lsi%20%C3%89vk%C3%B6nyv-2010.pdf>
- Statistikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv 2011/2012.* (2012) 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.kormany.hu/download/8/f9/b0000/Oktat%C3%A1lsi%C3%89vk%C3%B6nyv_2011_2012.pdf
- Statistikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv 2012/2013.* (2013) 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.kormany.hu/download/c/93/21000/Oktat%C3%A1lsi%C3%89vk%C3%B6nyv_2012.pdf
- Szügyi Jerne (2014b): Epsilon policy. A szakképzés átalakításának következményei. In: Ferge Zsuzsa és Darvas Ágnes (szerk.): *Civil Jelentés a Gyerekesélyekről, 2012–2013.* Gyerekesély Közhasznú Egyesület, Budapest. 2014. 10. 25-i megtekintés, http://www.gyerekesely.net/downloads/Civil_jelentes_2012-2013.pdf
- Tételes válaszok VI. (2011): *Tankötelezettség korthatára – HAT álláspont.* 2014. 10. 26-i megtekintés, <http://www.tanszabadsag.hu/blog/teteles-valaszok-vi-tankotelezettseg-korhatara-hat-allaspon/>
- Tiltakozás a „közveszélyes iskolakerülésre” vonatkozó törvényjavaslat ellen.* (2012) Hálózat a tanszabadságért és Szülői Hálózat közös állásfoglalás. 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.tanszabadsag.hu/blog/tiltakozas_a_kozveszelyes_iskolakerulesre_vonatkozo_torvenyjavaslat_ellen/#more-1357

UNICEF (2013): *Gyermekek jólléte a világ fejlett országaiban. Az UNICEF Innocenti Kutatóintézetének 2013. évi jelentése*. 2014. 10. 24-i megtekintés, http://unicef.hu/c/document_library/get_file?p_l_id=13301&noSuchEntryRedirect=viewFullContentURLString&fileEntryId=423881.

Váradi Tamás (2013): *Komoly előnybe kerülhetnek a diák munkások*. 2014. 10. 27-i megtekintés, <http://www.hrportal.hu/hr/komoly-elonybe-kerulhetnek-a-diakmunkasok-20130715.html>

Jegyzetek

¹ A lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás szavakat nem egymás szinonimájaként használjuk, annak ellenére sem, hogy az Európa 2020 stratégia magyar fordítása – meglátásunk szerint tévesen – ezt teszi. Korai iskolaelhagyónak azokat a 18–24 év közötti fiatalokat tekintjük, akik legfeljebb ISCED 2 (esetleg rövid 3C) szintű végzettséggel rendelkeznek, és nem vesznek részt semmiféle oktatásban, képzésben (*Helyzetelemzés*, 2013), vagyis a Munkaerő Felmérést megelőző 4 hétben nem vesznek részt semmilyen oktatásban. A lemorzsolódást a korai iskolaelhagyásnál tágabb fogalomként használjuk, amelybe beletartozik az évismétlés és az iskolaváltás is (*Fehérvári*, 2008). A korai iskolaelhagyás tehát nemzetközi összehasonlításra ad lehetőséget, és sokkal inkább a leszakadást, mint a lemorzsolódást tükrözi (*Mártonfi*, 2013).

² Eltekinthetünk azoktól a véletlenszerű és szórványos esetektől, amikor a 250 órás hiányzás mögött komolyabb betegség húzódik meg, mert a rendelkezésünkre álló statisztikai adatok szerint olyan számban vannak extrém hiányzást összegyűjtő tanulók minden évfolyamon, amely semmiképpen sem magyarázható az érintettek egészségi állapotával. Ilyen mértékű hiányzás esetén egyébként a tanulónak osztályozó vizsgát kell tennie.

³ Tudomásunk van arról, hogy egyes szakközépiskolákban (és szakiskolákban) külön elnevezéssel jelölik a tanulókat és a tanárok azokat, akik ténylegesen látogatják az iskolát, megkülönböztetésül azoktól, akik alig, vagy egyáltalán nem járnak be az adott oktatási intézménybe. Az előbbieket „bejárók”-nak nevezik (bejáróknak nemcsak őket nevezik, hanem azokat is, akik ténylegesen ingáznak az iskola és lakhely között!), és a tényleges iskolai munka során csak őket veszik figyelembe terem vagy órábeosztás tervezésénél, vagy az iskolai programoknál, míg az utóbbiakat fantomgyerekeknek hívják.

⁴ Lásd a 2010. évi LXVI. törvénymódosítás, valamint a 20/2012 (VIII. 31.) EMMI rendelet 51. § (5) bekezdését.

⁵ A közoktatásról, a döntések hatásairól tanúszkodó statisztikai adatok sajnálatos módon nem nyilvánosak. A KIR-STAT rendszerében 2009-ben közöltek utoljára részletes adatokat, az azt követő években már csak térítés ellenében juthat hozzá az érdeklődő statisztikákhoz. A 2012/2013-as tanév *Statisztikai Évkönyve* elérhető, mára ez maradt az egyetlen nyilvános

és bárki számára letölthető forrás a közoktatás statisztikai adataival kapcsolatban. Az abban szereplő adatok azonban elemzésre, részletes adat-összehasonlításra nem alkalmasak.

⁶ A szakiskola adatai között nem szerepelnek a speciális szakiskolák adatai, irásunkban a speciális szakiskolákkal nem foglalkozunk.

⁷ Arányait tekintve a leszakadó kistérségekben található a legtöbb szakiskolás tanuló, illetve azokban a kistérségekben, ahol legnagyobb számban találjuk a szegény népességet (*Forray és Hives*, 2011). A 2012/2013-as tanévben a szakiskolákban tanulók 10,07 százaléka volt halmozottan hátrányos helyzetű, a *Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv* adatai alapján számolva.

⁸ 6.2.1.10. táblázat. Foglalkoztatási arány (2000–) 2014. 10. 27-i megtekintés, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_q1f026.html

⁹ Az 50 és 250 óra között hiányzók számára marad esély a tanév sikeres elvégzésére, akár még három javítóvizsga vállalása árán is. A 250 óra felett hiányzók esetében a minden tantárgyra kiterjedő osztályozóvizsga sikerének valószínűsége azonban gyakorlatilag nulla. Az ő esetükben évismétlésre kell számolnunk.

¹⁰ Az állami szintű retorzív megoldásmódok nyilvánvalóan nem növelik, és nem is növelték az iskolába járási hajlandóságot. Kontraproduktivitásuk nem csak (a jelenleg nyilvánosan hozzáférhetőnél részletesebb) közoktatási statisztikai adatokkal lenne mérhető, érdemes lenne azt is vizsgálat tárgyává tenni, hogy a hiányzások rendszeres, punitív jellegű jelentgetése az osztályfőnökök részéről a különféle hatóságok felé milyen módon hatott a tanár-diák kapcsolatra, az osztályfőnökök diákjaik által történő, valamint az iskola mint intézmény megítélésére. A nehéz helyzetű, az iskolából kimaradni kényszerülő diákok számára a büntető-jellegű állami szemlélet büntető-jellegű iskolát eredményez, holott épp ezekben az esetekben lenne elengedhetetlen, hogy a gyerekek számára az iskola ne valamiféle „hatóságként” működjön, ne a tanulókkal való szembenállásra kényszerüljön, hanem képes legyen a segítő hozzáállás közvetítésére, támassza tudjon válni. Az osztályfőnök és a diákok közötti bizalmi kapcsolat, a szoros (segítő) partneri együttműködés, a jó osztályközösség nagyobb

eséllyel tarthatja az iskolapadban a tanulókat, mint bármilyen kényszerítő eszköz. A rendszeres iskolába járást nem az utcán járőröző, tanköteleseket kergető rendőrök tudják megoldani, hanem a jó iskolai légkör. A nehéz helyzetben lévő családok esetében az iskoláztatási támogatás megvonása olyan zsákutcát jelent a család és a gyerek számára, amelyből nagy valószínűséggel már nincs visszaút a közoktatás rendszerébe.

¹¹ 20/2013 (VIII.31.) EMMI rendelet, 50. § (4) bekezdés: „(4) A tanköteles tanuló kivételével megszűnik a tanulói jogviszonya annak, aki egy tanítási éven belül igazolatlanul harminc tanítási óránál - alapfokú művelődési iskolában tíz tanítási óránál - többet mulaszt,

feltéve, hogy az iskola a tanulót, kiskorú tanuló esetén a szülőt legalább két alkalommal írásban figyelmeztette az igazolatlan mulasztás következményeire. A gyakorlati képzés esetén az igazolatlan mulasztás jogkövetkezményeire a szakképzésről szóló törvény vonatkozó rendelkezéseit is alkalmazni kell. A tanulói jogviszony megszűnéséről az iskola írásban értesíti a tanulót, kiskorú tanuló esetén a szülőt.”

Szűgyi Jerne

PhD-hallgató, ELTE-PPK
Neveléstudományi Doktori Iskola